

PULA INVUULA

Diruiwa tse di boitekanelo = kgwebo e e boitekanelo

KE TLWAELO GO FITLHELA BALEMI BA BANTSI GAPE E LE BARUI, GONGWE KE GORE BOLEMIRUI KE MOKGWA MONGWE WA GO PHASALATSA DIPAKA TSA DITLHA. DINTLHA TSE PEDI TSE, TSA BOLEMIRUI GAPE DI A TSHEGETSANA, JAAKA FA MOLEMIRUI A FEDITSE GO ROBA MMIDI, DIRUIWA DI DUMELWA GO FULA MO MASIMONG GO JA TSE DI SETSENG. MMIDI O O ROBILWENG, GAPE O OKETSA DIJO TSE DI BOTLHOKWA KA MARIGA GO NETEFATSA GORE DIRUIWA DI SALE DI LE MO MAEMONG A A PILA KA DIKGWEDI TSA MARIGA TSE GO SE NANG PULA.

Ka gale go kaone gore molemirui a tlhokomele boitekanelo ba diruiwa ka gore ke diruiwa tse di nang boitekanelo tse di oketsang maemo a kgwebo ya bolemirui. Gape, diruiwa tse di lwalang di ja nako le madi! La ntlha, seruiwa se se boitekanelo se kgona go ikemela go fenna bolwetse mme gape se kgona go fola bonolo fela fa se tshwarwa ke bolwetse. Balemirui ba tshwanetse go tshola ba ntse ba lebelela diruiwa go bona tse di sa siamang go kgona go akanya gore ba ka dira eng ka

bonako. Balemirui ka bontsi ba itse fa diruiwa tsa bone di sa siama. Seruiwa se se boitekanelo se ja sentle gape le gape. Se tsamaya se ntse se batla dijo, metsi le tshireletso – gantsi le tse dingwe tsa motlhape. Seruiwa se se salang se le nosi ka nako e telele se ka simolola go lwala mme se ka tlhoka tlhokomelo. Diruiwa tse di nang boitekanelo di tla otla mme di tla hema sentle. Ka kemo seruiwa se bonega se tlabame – ga se tlotse, ga se kaletse magetla mme letlalo la teng le a phatsima. Leitho ke sesupetso se se pila sa boitekanelo ba seruiwa mme fa o tshola, lebelela matlho a a phatsimang a a bonalang. Mo matlhong le mo dinkong ga go a tshwannwa go nna le mamina a a nkgang. Dintlha tse ke tse dingwe fela tse di ka tlholwang.

Se sengwe se se ka gakologelwang ke gore seruiwa se le sengwe se se lwalang se ka kgotlela diruiwa tse dingwe tse di sa lwaleng mme go ka senya boitekanelo ba motlhape otlhe! Gape, fa go na le bolwetse ba diruiwa, seruiwa se se lwalang se ka simolola go lwala gape - le fa se ka supa gore se setse se fola – ka gore mmele wa sone o setse o koafaditswe. Fa

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

BALA MOTENO:

- 4 > Kwala ditšhelete tsotlhe tse o di dirisang
- 6 > Go laola diruiwa tsa gago
- 7 > Maikaelelo a gago ke afe?

4

7

Mme Jane a re...

Ke kgwedi ya Phukwi mme tota ke kgwedi e e se nang tsholofelo go molemirui e gape e bitswang e le ya maphukutsa-ditlhare. Ke solofela gore o setse o feditse go roba tse o di jwetseng mme ga o ise o simolole tiro ya setlha se sešwa. Nako e ke nako ya go ikhutsa pele o simolola go dira gape. Matsatsi a makhutshwane le masigo a malele a go naya nako go robala le go bona maatla go dirisa fa nako ya go dira e simolola gape – jaaka diphologolo tse di robalang mariga go ipaakanyetsa dikgakologo.

Batho ba bangwe ba sa ntse ba roba mmidi. Ngwaga o o ne o le o o bokete – dipula tse dingwe tsa dikgakologo di ne di le morago ga nako mme batho ba jwetse morago ga nako, ba bangwe ba amogetse dipula ka tshwanno mme ba bone ntshokhumo e e pila, mme gape ba bangwe ga ba a bona pula mme ba bone maswabi fela. Re tshwanetse go gakologelwa ka gale gore le balemirui ba ba setseng ba kgonne ba kgona go fosa – ga re leme ka fa tlase ga borulelo mme re tlhola re ikanya bosa go bona ntshokhumo. Re tshwanetse go leka e bile re tshwanetse go solofela gore pula e tla na ka nako e re e tlhokang mme gape le gore serame se tla se tle go senya dijwalo tsa rona pele di oma.

Tlhwatlhwa ya ntshokhumo e ntile botoka ngwaga o go feta dingwaga tse di fetileng, mme balemirui ba kgonne go bona poelo. Tsweetswee, se lebele go busetsa madi mo kgwebong ya gago ya bolemirui mme gape le go sadisa madi a go reka tse di bothokwa go tsentsha ka setlha se se tlaang. Fa go ka kgonega, leka go fetola mofuta wa dijwalo tse di jwadiwang mo masimong – jaaka, fa o neng o jwetse mmidi ngwaga o, jwala disonobolomo, disoya, dinawa, jalo le jalo. Leka go se jwale dijwalo tse di tshwanang ngwaga le ngwaga mo tshimong e le nngwe – o tla fitlhela go tloga mefero ga feta mme ntshokhumo e le kwa tlase.

Go bothokwa thata go feta go fepa diruiwa tsa gago ka nako ya mariga gore di se ye morago ka boima. Bojang bo bo omileng bo na le kotlo e e kwa tlase mme o tla tlhoka go bo oketsa ka selatswa se se maemo a a kwa godimo. Tsaya kitso kwa balemiruiing ba bangwe le kwa bathusing ba ditlamo tsa difuru – go na le batho ba ba itseng tsotlhe ka dintlha tse, mme ba tla go tshegetsa ka kitso.

Ka mafelo, salang le le bothitho!

Diruiwa tse di boitekanelo = kgwebo e e boitekanelo

diruiwa tsa gago di lwala mme le tsa moagisani wa gago di lwala, maemo a bolwetse mo tikologong a nna kwa godimo thata mme go bokete thata go thibela gore seruiwa se se lwale. Sena gape se diragala fa go na le dikgofa le diboko tse di sa bolaiweng mme ke yona kgang e, e e dirang gore go nne thata go rua diruiwa tse di nang boitekanelo kwa magaeng mo lefatsheng la meago.

Kemo ya maitlhabelo a seruiwa

Kemo ya maitlhabelo ke mokgwa wa tlhago go dira gore mmele wa rona o nne le boitekanelo – le fa e bile batho ba na le kemo ya maitlhabelo. Ke tiro ya kemo ya maitlhabelo go thusa mmele go lwantsha ditwatsi tse di tsenang mo mmeleng mme di lwadisa mmele. Disele tse dinnye thata tsa maitlhabelo tse di maatla tota di fitlhelwa gotlhe mo mmeleng, mme fa gongwe ga mmele go koafala ka ntsha ya ditwatsi tse di tsenang, disele tse tsa maitlhabelo di tla mo kgaolong e ya mmele mme di tlhasela ditwatsi tse. O ka re go lowa ntwaga mme batlhabani ba a tlhaselana fa disele tsa maitlhabelo di tlhasela ditwatsi tse di tsenang. Fa disele tsa maitlhabelo di kgona, seruiwa se tla fola, fa di se na mmaatla a go fenya ditwatsi tse di tsenang, seruiwa se tla tswelala go lwala mme go tla tlhokegwa ditlhare. Sengwe se se makatsang ke gore disele tsa maitlhabelo di kgona go ithuta go lemoga ditwatsi tsa malwetse a mangwe tse di tlohang di lwadisa diruiwa jaaka tse di tswang ke dikgofa. Ntsha e, e dira gore maitlhabelo a seruiwa a kgone go lwantsha malwetse a a tswang ke dikgofa ka bonako. Malwetse a mangwe a a sa fitlhelweng gantsi maitlhabelo a ema go a lemoga.

Ke lona lebaka le le dirang gore morui a tlhokomele sentle pele a reka diruiwa tse dingwe. Jaaka diruiwa tse di tshotseng e bile di goletse mo tikologong e e se nang malwatse ga di a tshwannwa go tlisetwa mo tikologong mo go fitlhelwang malwetse a motsikitlelo/mokokomalo le borotamadi ka gore maitlhabelo a diruiwa tse a ka se kgone go lemoga malwetse a mme a ka se sireletse diruiwa tse mme di tla lwala e bile di

ka swa – go tla nna tatlhego ya poloko ya gago tota. Fela ka gore maitlhabelo a seruiwa a kgona go lemoga bolwetse bo le bongwe ga se gore a ka lemoga malwetse a mangwe. Go tlhabela mokento ke one mokgwa o mongwe o o dirisiwang ke barui go supetsa maitlhabelo a diruiwa tsa bone malwetse. Mokento o tla nna le ditwatsi tsa bolwetse tse di fokotsweng di se na maatla mme di sa kgone go bolaya seruiwa. Maitlhabelo gape a oketswa ke mašwi a a nowang ke tse dinnye go tsweng mo go mmaatso mme ke yona ntsha e, e e dirang go le bothokwa thata gore seruiwanyana se nwe kgatsele le mašwi sa mmaayo. Kgatsele e tletse disele tsa maitlhabelo go tsweng mmaayo.

Dijo le kotlo le tsona di bothokwa

Fa seruiwa sa gago se tlhola se tshwerwe ke tlala mme se bopame maitlhabelo ga a kgone go dira tiro ya ona mme se tla simolola go lwala. Jalo go bothokwa thata gore molemirui a otle ka tshwanno mme le go solofela gore di nne mo maemong a a pila le mo dikgweding tse di leng tsididi tsa mariga fa mafuta a tlhokegwa. Ditato tsa poroteine di nna sengwe se se bothokwa sa dijo tsa seruiwa tsa mariga. Seruiwa se se tlhokomelang sentle e bile se otlwa ka tshwanno se ka kgona go fola ka bosona ka go dirisa maitlhabelo a sona go lwantsha ditwatsi go nna le boitekanelo! Gape, gakologelwa gore diruiwa tse di fepiawang sentle di na le mokgwa wa go tsala ka bonako mme di tla busetsa gape ka bonako, di tla naya mašwi go feta mme di tla gola ka bonako go feta.

Kgang e e bothokwa e tla lebelelwa kganetele gape go tseenelela. A go nne kgwetlho go molemirui mongwe le mongwe go naya kelotlhoko go diruiwa tsa gagwe gore seruiwa sengwe le sengwe mo tlhokomelong ya gagwe se fiwe maemo a go itshupa ka go nna se se busetsang mo polaseng ka bophara.

**JANE MCPHERSON, MOLAADI
WA LENANEO LA TLHABOLOLO
YA BALEMI LA GRAIN SA**

Re galeletsa tlhabololo ya balemirui

MO KGATISONG PELE GA E YA PULA IMVULA, RE KGAOGANTSE KITSO LE BABADI BA RONA KA NTLHA YA LENANEO LA PUSELETSOMADI. MORAGO GA GO SAENA KUTLWANO GARE GA LEFAPHA LA TLHABOLOLO MAGAE LE MAFATSHE LE GRAIN SA, MAANO A KGWEBO A NE A LOGELWA BAAMOGEDI BA LENANEO LA TLHABOLOLO MAFATSHE E LE KGAOLO YA LENANEO LA TLHABOLOLO YA BALEMIRUI LA GRAIN SA. KA LABONE, 17 MOTSHEGANONG, FA LETSATSI LA GO ROBA LA NAMPO LA GRAIN SA LE TSEWELELA, PHUTHEGO E NE YA BEIWA KA GO NE GO KOPIWA BAAMOGEDI BA LENANEO LE BA LE BA TLHANO GO BUA KA MOKGWA O BA THUSITSWENG KE LENANE LE GO NNA BALEMIRUI BA BA BOTOKA.

Jannie de Villiers (Tlhogotonatota: Grain SA) o ne a amogela balalediwa mme a leboga Stephen Modise (Lefapha la Tlhabololo Magae le Mafatshe) ka ntlha ya tirisano mmogo le Grain SA. O buile a re mkgwa wa go tlhabolola balemirui go tswela o nnile teng. Phuthego e ne e beilwe go keteka nako le matsapa a sethopho se a dirisitseng go tswelsetse pele lenaneo la go bona balemirui ba ba ka tlhabololwang.

Modulasetilo wa Grain SA, Louw Steytler, o ne a re katlego e e kgonweng ka ntlha ya tirisano mmogo e dira gore a itumele thata go nna Moafrikaborwa. O feleletse ka go re: "A nte re tsweltelepele ka tiro e e siameng".

William Matasane (Senekal), Jack Kokoma (Bothaville), Mponeng Lentoro (Bloemfontein), Michael Ramoholi (Theunissen) le Willem Modukanele (Welkom) ba lebogile Lefapha la Tlhabololo Magae le Mafatshe le Grain SA – tota le Mme Jane McPherson (Molaodi wa lenaneo la tlhabololo ya balemi la Grain SA). Karabo Peele (modulasetilo o mašwa wa Maize Trust) o bakile Grain SA e le thulaganyo e le esi e e ntshitseng balemirui ka ntlha ya tlhabololo ya balemi. O ne a tlotlheletsa balemirui ba ba sa ntseng ba itlhabolola go busetsa madi mo kgwebong ya bone mme go se senye madi ka go reka manobonobo.

Ba lalediwa ba ba ka nnang 180 ba ne ba tsene phuthego e e neng e tshwerwe mo Ntlolehalala ya Donkerhoek kwa NAMPO Park, gaufi le Bothaville.

LOUISE KUNZ, SETLHOPHA SA THULAGANYO YA PULA IMVULA

Babui ba ba farologaneng ba buile le balalediwa kwa phuthegong.

Kwala ditšhelete tsotlhe tse o di dirisang

GO LAOLA DITŠHELETE SENTLE O TLHOKA KITSO KA MAEMO A DIPOELO/ DITATLHEGO, MAEMO A DITŠHELETE LE MAEMO A TSAMAIISO YA MADI MO KGWEBONG YA GAGO. MAKWALO A NTLHA A A SUPANG THIKISO KGOTSA GO REKA A TSHWANETSE GO BEIWA MME A KWALWE GORE O KGONE GO RULAGANYA MAKWALO A DITŠHELETE KA TSHWANNO.

Ka kgang e nngwe ya pele re kile ra tlhalosa bolaodi ba ditšhelete go tsenel-ela. Ntlha ya bothokwa ke gore o tshwanetse go bona makwalo a ntlha a a supang thekiso kgotsa go reka go tiragalo e nngwe le nngwe ya go dirisa madi mo kgwebong ya gago mme gape o neye makwalo a dipalo mme o a bee ka tatelano. Fa gongwe go ka tlhokega gore o itirele makwalo a a supang tiriso ya madi ka bowena.

A re lebelele ntlha ya bobedi. Ka ntlha e o tshwanetse go kwala makwalo a a supang tiriso ya madi otlhe ka mokgwa mongwe. Go kwala go tshwanetswe go dirwa ka gore kwa mafelong go tla tshwannwa go rulanagwa ditlhankana tse tharo tse di leng bothokwa mo bolaoding jwa madi. Ditlhankana tse ke:

- **Setlhankana sa poelo** se se supang madi a a dirisiwang – poelo/tatlhego ya kgwebo ya gago.
- La bobedi **setlhankana sa tekatekanyo** se se supang maemo a ditšhelete a kgwebo ya gago. Sena se tsamaelana le maemo a tse o di tshotseng le tse di leng melato. A kgwebo ya gago e mo maemong a a pila – kgona go duela, kgotsa a kgwebo ya gago e mo mathateng? A o na le melato e mentsi?
- La boraro **setlhankana sa tsamaiso ya madi** se se supang gore tsamaiso ya madi a o a tshotseng a feta a o a dirisang kgotsa go fetoga. Nnete ke gore setlhankana se se supa gore a o tla nna le madi go lekana ka nako e e rileng, jaaka ka mafelo a kgwedi, go duela melato ya gago yotlhe. Jaaka go duela dituelo tsa badiri, tsa motlakase, tsa kgwedi tse di bothokwa, jalo le jalo.

Go kwala makwalo a ntlha a go ka dirwa ka seatla, ka khompiutara kgotsa ka go dirisa lenane la khompiutara le le rulagantsweng go dira tiro e. E bile,

go kwala ga dintlha tse go tshwanetswe go dirwe ka tlhomamo, ka thatego letsatsi le letsatsi, go bona mosola wa bolaodi ba ditšhelete ka tshwanno. Bothata ke gore ntlha e ga e botoka fela mme go tla tlhokega gore o rutegwe. Morago ga go kwala tsa ntlha, ditlhankana di tshwanetswe go rulagangwa. Ka bothokwa ditlhankana tse di tshwanetse go ba teng ka mafelo a kgwedi nngwe le nngwe.

Ka tlhaloso e ya rona re leka go tlhoma mogopolo mo ditlhankaneng tse di tlhokiwang go laola ditšhelete tsa Igwebo ya gago. Go duela lekgetho go tlhokiwa ditlhankana tse dingwe morago ga ngwaga ya ditšhelete mme ga di kgonwe go dirisiwa go laola ditšhelete tsa go tsamaisa kgwebo ya gago.

Fa o batla go kopa go adima madi, o tla tshwanelwa go tlamela ditlhankana go tshegetsatsi kopo ya gago. Ditlhankana tse le tsona ga di kgonwe go dirisiwa go laola ditšhelete mo kgwebong ya gago. Ditlhankana di tlhokiwa go rulagangwa fela fa di tlhokiwa mme e seng ka dinako tsotlhe.

Ka ntlha ya mafaratlhatlha a melao le melawana ya SARS go bothokwa thata go dirisa ba ba leng matsetseleko go tlhokomela dintlha tsa leketho tsa kgwebo ya gago. Ba ba leng matsetseleko ba ka go thusa fa a batla go kopa go adima madi. Le gale, go kwala le go rulaganya ditlhankana tsa bolaodi ba ditšhelete mo kgwebong ya gago go botoka fa go dirwa mo legaeng - ke wena kgotsa mongwe wa lelapa la gago kgotsa mongwe yo a tlhomilweng go dira tiro e.

Go bona tsamaiso ya bolaodi ba ditšhelete mo kgwebong ya gago e le pila, tshedimosetso ya ditšhelete e e bothokwa e tshwanetse go ba teng ka letsatsi le letsatsi. Fa o ka batla go reka terekere, poo, peo kgotsa se sengwe, tshwetso e tshwanetswe go tsewa ka bojanong. A ke na le madi go duela se ke se batlang kgotsa ke tshwanetse go kopa go adima madi? A nka dia go reka? A nka kgona go busetsa madi fa ke a adima? Theko e ka ama jang maemo a peolo/tatlhego a kgwebo jaaka?

Ka go itse gore go kwala makwalo a ditšhelete go ka nna thata – kga-kololo ke eo. Go botoka go simolola go kwala peolo le tuelo ya madi otlhe. Go ba ba simololang ba ka dira tiro e ka go kwalolola makwalo otlhe mo lenaneong jaaka le le latelang.

Leina la kgwebo:.....

Ngwaga: 2012/2013

Tseno le tshenyegelo ya kgwedi 2012

Tseno

Letlha	Tseno go tswa	Tlhaloso ya se se rekisitsweng kgotsa kwa tseno e tswang teng	Nomoro ya lokwalo	Diranta/Disente
Yotlhe ya tseno ka kgwedi = Ts				

Tshenyegelo

Letlha	Tshenyegelo e duetswe go (Leina la Kgwebo)	Tlhaloso ya se se rekilweng	Nomoro ya lokwalo	Diranta/Disente
Yotlhe ya tshenyegelo ka kgwedi = Tsh				

Sephetho sa kgwedi: Ts - Tsh (Fa Tsh e feta Ts karabo ke -) = A

Sephetho sa ngwaga go fitlha mafelo a kgwedi e e fetileng = B

Sephetho sa ngwaga go fitlha mafelo a kgwedi e re leng mo go yona = A + B

Lenaneo le le ka dirisiwa botoka ka go kwala ka seatla mo bukeng kgotsa ka go dirisa lenane la Excel mo khompiutareng. Le ka tsweliswa kgotsa go fetolwa go ikemisa le tse di leng bothokwa go wena. Sephetho se se tlhomiwang ke tiro e se tla go naya sesupetso se se pila sa poelo le tatlhego mo kgwebong ya gago jaaka go ntse.

Fa o batla go tswelela pele go tsweng fa dira lenaneo la kgaolo nngwe le nngwe ya kgwebo ya gago – dikgomo, mmidi, korong, dinku, j.j. Mo lenaneong le o tla kwala tseno yotlhe le tshenyegelo yotlhe e o boning ka bonolo mo kgaolong nngwe le nngwe – jaaka peo, monotsha, furu, diithare, diitšhefu le tse dingwe. Jaanong rulagana lenaneo le lengwe go kwala ditseno le ditshenyegelo tse dingwe tsotlhe tse o sa kgoneng go di bapisa le kgaolo e le nngwe fela jaaka tisele, paakanyo ya tse di senyegileng, motlakase, dituelo tsa badiri, inšhorensense, tsa go kwala, tsalo e e duelwang, tsalo e e amogelwang, madi

a hiri a a amogelwang, tse di itseweng e le ditseno le ditshenyegelo tsa bogotlhe tsa kgwebo. Dikarabo tsa dinaneo tsotlhe tse di kopantswe di tla nna sephetho sa kgwebo ya gago yotlhe. Mo kgwebong ya bolemirui go bothokwa thata go itse maemo a poelo/tatlhego ya kgaolo nngwe le nngwe. Fa kgaolo e nngwe e supa tatlhego e tshhegetswe ke dikgaolo tse dingwe tse di supang poelo mme o tshwanetse go tsaya tshwetso ka ga maemo a yone.

Go kgona go laola dikgang tsa diitšhelete tsa kgwebo ya gago sentle ga go na mokgwa o mongwe kwa ntle ga o o tlhalositsweng fa. Go tsaya matsapa mme o tla amogela maungo a go kgona go dira diitshwetso tse di pila ka ntlha ya diitšhelete. Gakologa gore sengwe le sengwe se re se dirang, ka ntlha ya kgwebo ya rona, se ama peolo/tatlhego ya kgwebo ya rona.

TSHEDIMOSETSO E, E TSEWE MO KHOSONG YA KGWEBO KA BOTHO YA MARIUS GREYLING

Go laola diruiwa tsa gago

BALEMI BA BANTSI MO AFRIKA BORWA BA RUA DIRUIWA – GO NA LE DIPOLASE TSE DI MMALWA TSE DI KA LEMIWANG KA BOYOTLHE MME GO MOSOLA GORE BALEMIRUI BA RUE DIKGOMO KGOTSA DINKU KA GO DIRISA POLASE YOTLHE GO NTSHA KHUMO. FA NTSHOKHUMO E TLOSITSWE, GAPE GO TLWAELO GO FUDISA DIRUIWA MO MASIMONG GO JA DISALAMORAGO.

Kwa metseng batho ba bantsi ban a le diruiwa – di fula mo tikologong ya dintlo tsa batho le mo nageng ka selemo mme ka mariga di fula mo masimong fa ntshokumo e tlositswe. Bothata ga se go rua diruiwa, bothata bo sala bo le go rua diruiwa ka palo e e ka tsweleng pele.

Kgomo e ja bokana kang ka letsatsi?

Ka go itse gore seruiwa se ja dijo tse kana kang ke go simolola go itse gore go ka ruiwa diruiwa tse kana kang mo lefatsheng le le leng teng. Bokana ba dijo tse di tlhokiwang ke seruiwa se le sengwe (SS) ka kgwedi re go bitsa Seruiwa se le Sengwe ka Kgwedi (SSK). Seruiwa se le sengwe se tlhomiwa e le kgomo ya nama e e bokete bo bo leng 450 kg e na le namane kgotsa e se na namane e e tlhokang bokete bo bo leng 10 kg ya dijo tse di omeletseng. Jalo, SSK se le sengwe se lekana le bokete bo bo leng 300 kg ba dijo tse di omeletseng (matsatsi a le 30 x dijo tse di tlhokiwang ka letsatsi).

Fela go supa, re itse botlhe dibala tse di sediko tsa furu. Re ka le-kalekana gore bala e le nngwe ke furu e e ka nnang 250 kg. Re itse gore kgomo e le nngwe e tlhoka dijo tse di omeletseng tse di ka nnang 10 kg ke letsatsi mme jaanong re ka balela gore bala e le nngwe ya 250 kg e nna dijo tsa kgomo e le nngwe matsatsi a le 25. Kgomo nngwe le nngwe e ka tlhoka bala e e sediko e le 1,2 ka kgwedi. Ka nako e, dibala tse di sediko di rekiwa ka R300 e le nngwe (fa wena o le molemirui yo a ijwalelang furu o ka balela gore ke R180 go ntsha bala e le nngwe). Leswabi la bojang la go fepa kgomo e le nngwe ka kgwedi le ja R360.

Ke bojang fela. Go tlhomamisa gore kgomo ya gago e nne le kotlo e e e tlhokang gore e kgone go nna le boitekanelo mme e tsale namane e e ka rekisiwang, o tshwanetse gape go e naya selatswa se se ke jang R1,27 ka letsatsi. Tshenyegelo ya selatswa e ka nna R40 ka kgwedi. Kotlo yotlhe ya kgomo ya gago e ka nna mo tikologong ya R400 ka kgwedi fa o e balela.

Go otlala kgomo go tsweng mo nageng

Mo temaneng e e fa godimo, re tlhalositse bokana ba tse di omeletseng bo bo tlhokiwang ke kgomo ka kgwedi. Kgotsa o rekela kgomo ya gago kotlo kgotsa e fula mo nageng, kgomo ya gago e tlhoka 10 kg ya tse di omeletseng ka letsatsi (kopantsha le selatso).

Maemo a go rwala (MR), go tlhalosa ka bokhutswane, ke palo ya diruiwa le diphologolo tse di ka phelang mo tikologong go tswelela. Re itse botlhe gore kgaolo nngwe le nngwe mo Afrika Borwa e na le maemo a go rwala a yone – sena se balelwa ka go lebelela mmu, pula e e nang le bojang bo bo tlhogang mo kgaolong nngwe le nngwe. (Re tla kwala ka ntlha ya bojang bo bo tlhogang kwa pele). MR a balelwa go tsweng mo tekatekanong ya ntshokhumo ya dimela tse di jewang, go kopantsha le bothokwa ba diruiwa ba dijo le kotlo. Mo dikgaolong tse dintsi tsa Afrika Borwa, naga e fudisitswe go feta mme mongwe ga a kgone go dirisa 'bofudiso bo bo rileng'. Naga e e fudisitsweng go feta ka nako e telele ga e kgone go siama le fa tota go jwalwa majang, ntlha e e jang madi a mantisi.

Go tlhomola pelo fa re tlhola re bona diruiwa tse di bopameng mme gape di le tse suleng ka go san ne le dijo. Go bosula fa rona, re le barui, re tshwanetse go tsaya boikarabelo go otlala diruiwa tsa rona. Ga o ka ke wa bula kgoro ya lesaka fela mme wa tsaya gore kgomo e tla kgona go bona bojang go fula. Diruiwa tse di tlhola di tsamaya letsatsi lotlhe mme di felela di ja ditšhekase le maswe a mangwe a a di bolayang.

O ka dira eng?

Balemirui go feta mo lenaneong la rona ba na le diruiwa tse dintsi go feta. Ntlha e ke e e matlhaswa, go ya ka bobedi gore diruiwa di solofela gore o tla di tlhokomela mme gape le gore tshenyo e o e tlišetsang mo tikologong. Gakologelwa gore ga go na lefatshe le le leng 'la gago' – re dirisa lefatshe ba botlhe mme re tshwanetse go tlhokomela gore ba ba tlang morago ga rona le bone ba kgone go dirisa lefatshe mme jalo re tshwanetse go le tlhokomela sentle.

O kgona go rekisa kgomo gompiano go ya ka R10 000 (go ya ka palo ya dingwaga tsa yona, bokete ba yona le maemo a e leng mo go one). O tla tlhoka go tlhokomela kotlo ya diruiwa tsa gago go ya kgwedding ya Ngwanatseele (ka nako eo bojang bo tlabo bo tlhogile gape). O na le dikgwedi tse tharo kwa pele ga gago mo o tla tshwanelwang go fepa diruiwa tsa gago. Gakologelwa gore re baletse gore go ja R400 go otla kgomo e le nngwe ka kgwedi. Go rekisa kgomo ka R8 000 go ka otla dikgomo tse 20 ka kgwedi. Gakologelwa gore fa go swa kgomo e le nngwe, o lathegetswe ke R8 000.

Go nna bothale ke go rekisa dikgomo tsa palo jaaka go le bothokwa gore o nne le poelo ya madi go rekela tse di setseng dijo. Ka mokgwa o, o kgona go boloka tse di mo polaseng ya gago go dirisa kwa pele mme gape o netefatsa gore dikgomo tsa gago di fepiwe ka tshwanno mme di nne le boitekanelo gore di kgone go tsala dinamane tse o ka di rekisang ka ngwaga o o latelang.

JANE MCPHERSON, JANE MCPHERSON, MOLAODI
WA LENANEO LA TLHABOLOLO YA BALEMI LA GRAIN

Maikaelelo a gago ke afe?

GO LEBELELA BATHO GO A KGATLHA – SE BA SE DIRANG, SE BA SE BUANG, KWA BA YANG TENG MME TOTA LE SE BA SE REKANG KA MADI A BONE. KA GO NNA BATHO, GA RE TSHWANE MME MOTHO MONGWE LE MONGWE O TLHOKA SE A SE BATLANG. KGALE, MASLOW, MOSAEKHOLOJI YO A TLOTLIWANG THATA O NE A TSHWANTSHA PIRAMITINYANA E E LATELANG GO TLHALOSA MAEMO A TSE RE DI TLHOKANG.

O tla bona mo setshwantshong se gore tse di bothokwa thata ke tsa **popommele** – dijo, diaparo, boitekanelo, boikhutso, j.j. – tse re di tlhokang la ntlha kwa ntle ga gore re tshofetse kgotsa re sa le bana.

Morago ga tse di bothokwa tse tsa ntlha go tla **polokesego** (go se nne le go tshaba le boifa). Mo kgaolong e gongwe re ka tlhoma lefelo le re ka nnang teng le tshireletso. Ke tsona tse pedi tse di bothokwa tse, tse di dirang gore ke makale – o ka re mo bophelong ba segompiano re tlaelwa ke gore tse di leng bothokwa tota mo bophelong ke tse dife.

Mo bophelong ba segompiano, batho ba bantsi ba tlhokometse tse di mo magodimong a piramiti pele ba kgonne dintlha tse di bothokwa tse di kwa tlase. O ka lebelela fela mo tikologong ya gago go bona bašwa ba tsamaya ka dikoloi tse di phatsimang, ba na le disele, ba

PULA IMVULA

**Kgatiso e e etlediwa
ka thuso ya Maize Trust.**

GRAIN SA

PO Box 74087, Lynwood Ridge, 0040
► 08600 47246 ◀
www.grainsa.co.za

PHATLALATŠO Debbie Boshoff

► 08600 47246 ◀
debbie@grainsa.co.za

BAGOKAGANYI BA DIPOROFENSE

Danie van den Berg

Free State (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ◀
danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Free State (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀
johank@grainsa.co.za
► Office: 051 924 1099 ◀
Dimakatso Nyambose

Jerry Mthomboti

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀
jerry@grainsa.co.za
► Office: 031 755 4575 ◀
Nonhlanhla Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)
► 072 736 7219 ◀
naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz

Mpumalanga (Vryheid)
► 082 354 5749 ◀
jurie@grainsa.co.za
► Office: 034 980 1455 ◀
Sydwell Nkosie

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀
ian@grainsa.co.za
► Office: 039 727 5749 ◀
Jenilee Bunting

Lawrence Luthango

Eastern Cape (Mthatha)
► 076 674 0915 ◀
lawrence@grainsa.co.za
► Office: 047 531 0619 ◀
Cwayita Mpotyi

Toit Wessels

Western Cape (Paarl)
► 082 658 6552 ◀
toit@grainsa.co.za

KOLOGANYO LE KGATISO

Infoworks

► (018) 468-2716 ◀
www.infoworks.biz

PULA IMVULA E FITLHELWA KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,

Seesemane, Seaforikane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Maitlomo a rona ke go ntsha kgatiso e e gaisang ka fa go kgonegang. Ditshwaelo dingwe le dingwe ka diteng tsa borulaganyi kgotsa neelo ya teng, di ka lebiwa go Jane McPherson.

Maikaelelo a gago ke afe?

apere diaparo tsa 'dileibole', ba dirisa diaipete mme gape o itse gore go na le bana kwa gae ba ba se nang dijo kgotsa diaparo. Ke eng se se diragalang ka setso sa rona?

Re utlwa dikgang tse di tshosang ka batsetsana ba e sa leng bana ba ba nang le bana mme ba lopa tšheleteneo ya ngwana – mme ga ba dirise tšheleteneo eo go tlhokomela ngwana ka go mo rekela dijo le diaparo – ba dirisa madi ao go ithekela diaparo tse di kgatlang, disele le nako ya go di dirisa. Se, e ne e se leano. Fa re tlogela kgang e gore e tswelalepele, re tlile go fithela morafe wa rona o gatelelwa ke bana ba bantsi ba ba sa jeng ka tshwanno mme ba sa tlhokomelwe go rutegwa sentle go tsaya maemo mo ekonoming. Madi a tšheleteneo ya ngwana a fiwa go thusa mmangwana go go-disa ngwana – go mo naya dijo, diaparo le go mo isa sekolong.

Ka o le molemirui – wena o reka eng?

Fa o le molemirui, bolemirui ke kgwebo ya gago. Fa o na le kgwebo, o tshwanetse go tsentsha madi mo kgwebong eo. Ke dilo dife tse di botlhokwa thata tse o di tlhokang o le molemirui:

1. Lefatshe le o ka umang/ntshang teng;
2. Diterokere le didiriso; mme gape le
3. Tse di lokelwang pele go ka ungwa/ntshiwa.

Sešweng ke utlwile ka balemirui ba ba reng ga ba kgone go uma/ntsha sepe ka gore ba ne ba se na sepe sa go lokela, kgotsa ka gore terekere e senyegile. Go ka amogelwa fa go le jalo. Le gale, ke ne ke garoga pelo fa ke lemoga gore balemirui ba, ba adimile R300 000 kwa bankeng go reka koloi ya LDV! Ao, tota go botlhokwa go reka terekere le didiriso tsa yona le tse di lokelwang pele o reka bene!

Se ke sona se se botlhokwa ka ntlha ya maikaelelo – a o batla go tswelatsa tsa kgwebo ya gago ka tshwanno kgotsa o batla gore batho ba go bone o le mohumi? Nna ke akanya gore ke nako ya gore re itebelele ka go kgekgetha – fa o batla go nna molemirui yo o tsweleng pele, o tshwanetse go lokela mo kgwebong pele – duela madi a o rekileng polase (fa go tlhokega), reka diterokere le didiriso tse o di tlhokang, reka tse o tshwanetseng go di lokela go uma kwa pele, tlhokomela ba legae mme fa go setse madyana a mangwe, o ka simolola go akanya ka koloi e ntsha ele. Tsweetswee, a re tlogeleng go leka go nna se re seng sona mme re tswelalele pele ka maikaelelo a a siameng!

JANE MCPHERSON, MOLAODI
WA LENANEO LA TLHABOLOLO
YA BALEMI LA GRAIN SA